

Зовнішня політика all inclusive

Що означає прагнення Туреччини вступити до БРІКС та чи зможе Анкара бути партнером одночасно для всіх?

Зовнішня політика Туреччини за президента Ердогана завжди відрізнялась підкресленою незалежністю від союзників, а в її основі незмінно залишаються власні інтереси – навіть якщо вони суперечать спільній політиці західних партнерів.

У випадку ЄС таку розбіжність можна виправдати відсутністю формальних зобов'язань Анкари перед Брюсселем, адже переговори про членство Туреччини в Євросоюзі були заморожені ще у 2017 році після десятиріч очікування на їх відкриття. (За даними Єврокомісії за 2023 рік, Туреччина підтримувала лише 10 відсотків рішень ЄС у сфері зовнішньої політики та політики безпеки.) Водночас в рамках НАТО така «автономна» позиція Анкари з низки принципових питань неодноразово викликала нарікання інших членів Альянсу. Варто згадати хоча б придбання Туреччиною російських систем С-400, відмову долучитись до санкцій проти Росії після початку повномасштабного вторгнення до України чи додаткові умови, висунуті Ердоганом на шляху до членства Фінляндії та Швеції в Альянсі.

Туреччина може стати першою країною НАТО, що увійде до одного блоку з Росією, Китаєм та Іраном

Тепер, якщо Туреччина офіційно подасть заявку на членство в БРІКС, вона може стати першою країною НАТО, що увійде до одного блоку з Росією, Китаєм та Іраном – авторитарними режимами, які вбачають в цій організації можливість створити альтернативу «несправедливому західному світопорядку». Світопорядку, який в їхньому розумінні уособлює НАТО.

Чи означає це геополітичний розворот Туреччини на схід і відмову від традиційних євроатлантичних партнерств?

Аж ніяк. Радше, це говорить про сталість зовнішньополітичного

курсу Анкари, який за чинної влади базується на трьох основних принципах: прагматизмі, балансуванні та діалозі з усіма – чи будуть це протилежні сторони, які перебувають у стані гарячої війни (як Росія та Україна), чи то недавні вороги самої Анкари (такі як Єгипет, Саудівська Аравія чи режим Асада в Сирії, з якими Туреччина намагається нормалізувати відносини після тривалих конфліктів).

Для чинної влади потенційне членство в БРІКС має вирішити цілком конкретні задачі.

Передусім воно має дозволити Туреччині *вийти із крутого економічного піке*, в яке країну загнала неортодоксальна фінансова політика Ердогана у попередні роки. Хоча нинішній, прозахідний, міністр фінансів Шімшек докладає чимало зусиль, щоб вивести економіку на докризовий рівень і відновити довіру міжнародних партнерів, його «шокова терапія» поки не дала очікуваних результатів. Інфляція, за найскромнішими підрахунками, сягає 70-80 відсотків, турецька ліра продовжує втрачати свою цінність, а підвищення облікової ставки з 8 до 50 відсотків за менш ніж пів року зробило кредити практично недоступними для малого та середнього бізнесу. За даними Асоціації торгово-промислових палат і бірж Туреччини, лише від початку 2024 року понад 15 тис. компаній були змушені закритись, що на 28 відсотків більше, ніж у 2023 році. Ще більше перебуває на межі банкрутства. Все це вимагає нових рішучих кроків від уряду, особливо на тлі закликів опозиції провести дострокові вибори вже наступного року.

В Анкарі очікують, що розширення торговельно-економічної співпраці з Бразилією, Індією, Китаєм та іншими великими економіками, що розвиваються, дозволить Туреччині вийти на нові ринки та забезпечити надходження нових інвестицій в країну. Важливою перспективою вважається також участь Туреччини у регіональних транспортних коридорах та енергетичних проєктах, зокрема з Росією, Єгиптом та ОАЕ.

Втім, не варто забувати, що головним зовнішньоторговельним партнером Анкари залишається Європейський союз, на який припадає майже третина її торгівлі (у 2022 році товарообіг склав близько 200 млрд євро, або 31,4 відсотка). Для порівняння: з Росією цей показник становить 11 відсотків, з Китаєм – 7 відсотків. Так само, незважаючи на значне зростання частки арабського капіталу останніми роками, стабільність турецької економіки залежить насамперед від сталого притоку американських та європейських інвестицій.

Ще більш показовою виглядає ситуація у безпековій сфері. Єдиною реальною гарантією безпеки для Туреччини залишається її членство в НАТО, тоді як БРІКС не є військово-політичним блоком, а деякі його учасники (насамперед Росія та Іран) напряду загрожують інтересам Анкари в регіоні. Водночас дискусії навколо можливого членства Туреччини в БРІКС мають *надіслати чіткий політичний сигнал західним партнерам*: відсутність прогресу у переговорах з ЄС штовхає країну на пошуки альтернативних союзів. Ердоган неодноразово обурювався, що «не терпітиме будь-яких нових вимог чи умов щодо вступу Туреччини до ЄС», який «змусив країну чекати біля дверей 40 років». А нещодавно міністр закордонних справ Хакан Фідан прямо заявив, що «Туреччина не була би зацікавлена у БРІКС, якби вона була членом Євросоюзу». Схоже, що публічним обговоренням можливого приєднання до БРІКС турецька дипломатія намагається прокласти собі шлях до ЄС – якщо не до повноправного членства, то щонайменше до поглибленого Митного союзу та безвізу.

*Турецькі експерти
наголошують, що
одночасна присутність
Туреччини «в обох
таборах» мала би свої
переваги і для Заходу*

Розширюючи коло партнерів, Анкара прагне *посилити свій вплив у різних регіонах світу*, проводячи «сеанс одночасної гри» одразу на декількох шахівницях. Можливість стати частиною незахідного альянсу і при цьому зберігати членство в НАТО дозволяє Туреччині *претендувати на місце одного із «полюсів» у новому багатопольному світі*, який має прийти на зміну нинішньої системи на чолі зі США. Відомий лозунг Ердогана «Світ більше, ніж п'ять країн» (постійних членів Радбезу ООН) не тільки відображає прагнення країн умовного Глобального Півдня мати більшу представленість у міжнародних організаціях, але й добре резонує з російськими та китайськими наративами про необхідність боротьби з «американською гегемонією», створюючи спільну ідеологічну платформу для всіх учасників БРІКС. Але відверто антиамериканська риторика жодним чином не заважає турецькому керівництву послідовно вибудовувати політичний діалог та військово-технічну співпрацю зі США та іншими західними партнерами.

Ба більше, турецькі експерти наголошують, що одночасна

присутність Туреччини «в обох таборах» мала би свої переваги і для Заходу. Зокрема, Анкара могла би відігравати своєрідну роль «свого серед чужих», проводячи човникову дипломатію між двома блоками, виступаючи посередником на переговорах та сприяючи деескалації напруги між НАТО, з одного боку, та Іраном, Росією і Китаєм – з іншого.

Не останньою чергою в цьому контексті згадується і роль, яку Туреччина могла би відіграти у майбутніх переговорах між Києвом та Москвою, якщо чи коли вони відбудуться. Наразі Анкара продовжує вміло балансувати між двома країнами, торгуючи (нерідко – в обхід західних санкцій) з Росією та розбудовуючи співпрацю в оборонній сфері та стратегічних галузях промисловості з Україною. Міркування власної безпеки вимагають від Туреччини не дати Росії перемогти; її геополітичні розрахунки та економічні інтереси не дозволяють Росії нищівно програти.

І хоча потенційне членство країни в БРІКС несе значні ризики для України (слід нагадати, що наразі саме Туреччина, Індія та Китай є найбільшими покупцями російської «морської» нафти), принципових змін у політиці Анкари на українському напрямку очікувати не варто. Крим є і залишиться для Туреччини українським. Не тільки тому, що це встановлюють норми міжнародного права, а тому, що цього вимагають довгострокові інтереси Туреччини в Чорному морі.

Євгенія Габер

Євгенія Габер (Yevgeniya Gaber) – кандидат політичних наук, старший аналітик Центру досліджень сучасної Туреччини Карлтонського університету (Канада). У минулому – заступниця директора Дипломатичної академії України ім. Геннадія Удовенка при МЗС, дипломат Посольства України в Туреччині. Основна сфера інтересів – зовнішня політика України, Туреччини, проблеми безпеки Чорноморського регіону.

